

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ

Світлана Сімакова

аспірантка кафедри початкової і професійної освіти

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, вул. Алчевських, 29, Харків, Україна, 61002, svitlana.simakova@ukr.net

ORCID: 0000-0001-8173-3625

Статтю присвячено визначенню сутності та змісту професійного самовдосконалення майбутніх фахівців музичного мистецтва у сучасній педагогічній теорії та практиці. На основі запропонованих підходів дослідників до визначення сутності даного поняття встановлено, що професійне самовдосконалення являє собою свідоме, самостійне, інтегративне, творче та цілеспрямоване явище, що спрямоване на досягнення особистісного та професійного розвитку, творчу самореалізацію особистості у професійній діяльності. Схарактеризовано сутнісні ознаки професійного самовдосконалення та з'ясовано, що дослідниками, зокрема, виокремлюються такі ознаки як: аутоспрямованість, самостійність, усвідомленість, позитивна модальність, інтегративність тощо. Визначено, що складовими професійного самовдосконалення є самоосвіта, самовиховання та саморозвиток, які постають детермінантою процесу професійного самовдосконалення майбутніх педагогів-музикантів. Здійснено аналіз основних напрямів професійного самовдосконалення майбутніх фахівців та сформульовано основні напрями професійного самовдосконалення майбутніх фахівців музичного мистецтва, серед яких: теоретико-методичне, виконавське, духовно-естетичне самовдосконалення. З'ясовано, що рівень професійного самовдосконалення визначається уміннями ефективного вирішення типових професійних завдань, які часто повторюються, здатністю встановлювати перед собою нові завдання та знаходити шляхи їх розв'язання. У результаті дослідження встановлено, що основними взаємопов'язаними етапами професійного самовдосконалення є: 1) етап самопізнання, усвідомлення необхідності та прийняття рішення про самовдосконалення; 2) етап планування та впровадження програми професійного самовдосконалення; 3) етап реалізації програми самовдосконалення та визначення її ефективності, самозвітання.

Ключові слова: самовдосконалення, професійне самовдосконалення, самоосвіта, самовиховання, саморозвиток, майбутні вчителі, майбутні фахівці музичного мистецтва.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Інтеграція України до європейського та загальносвітового освітнього простору визначає зміну вимог, що висуваються до особистості сучасного фахівця. Відповідно, сьогодні зростають вимоги до особистості вчителя музичного мистецтва, адже саме від нього залежить розвиток інтелектуального та духовного потенціалу молодого покоління. Оскільки професійна діяльність вчителя музичного мистецтва є багатоаспектною та являє собою синтез виконавської, організаційної, дослідницької та інших видів діяльності, що вимагає здатності до виконання професійної діяльності на високому рівні, творчого втілення професійних знань, умінь та навичок, їх постійного поглиблення та оновлення, постає необхідність у дослідженні проблематики професійного самовдосконалення майбутніх фахівців музичного мистецтва у сучасній педагогічній теорії та практиці.

Проблематика професійного самовдосконалення майбутніх фахівців різного профілю є об'єктом дослідження сучасних науковців: Ю. Бережного, О. Гладішевої, О. Городиської,

С. Грищенко, О. Діденко, М. Дяченко, Р. Загнібиди, О. Затворнюк, С. Кобзової, С. Мішина, О. Моренко, Л. Оршанського, Ю. Остраус, І. Склярченко, Н. Сугатської та ін. Визначенню сутнісних питань професійного самовдосконалення майбутніх вчителів присвячені праці: О. Антонової, В. Демченко, І. Зарішняк, Т. Зорочкіної, В. Квас, О. Павлюк, Т. Северіної, С. Хатунцевої, І. Шаповалової, Т. Шестакової, Н. Шустової та ін.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. У словниково-довідниковій літературі термін «самовдосконалення» здебільшого розглядається як: удосконалення самого себе (фізичне, моральне тощо), власної фахової майстерності [1, с. 1287]; діяльність, що пов'язана із самостійним вивченням нових речей, яка робить вас більш досвідченою або здібною людиною [2]; акт або процес самовдосконалення за допомогою власних дій [3].

Професійне самовдосконалення є сутнісною складовою професійної підготовки у закладах вищої педагогічної освіти, оскільки успішність здійснення професійної діяльності майбутнього

вчителя залежить від рівня його професійної компетенції, сформованості професійно значущих якостей, готовності змінювати власну особистість відповідно до соціальних вимог.

Аналіз наукових праць свідчить про відмінність поглядів учених на досліджуваний феномен. Зокрема, на думку О. Антонової, професійне самовдосконалення є свідомою роботою майбутнього вчителя з розвитку своєї особистості у якості професіонала, що передбачає адаптацію власних індивідуально-неповторних особливостей до вимог педагогічної діяльності, постійне підвищення професійної компетентності і розвиток соціально-моральних якостей, основою яких є процеси самовиховання та самоосвіти [4].

В. Квас стверджує, що професійне самовдосконалення є самостійною інтегративною діяльністю, яка сформувалася під впливом соціально-педагогічних вимог до діяльності і особистості вчителя, його суб'єктної активності та цілеспрямованого процесу самозміни [5, с. 123].

В. Гриньова розглядає професійне самовдосконалення як свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня своєї професійної компетентності, розвитку професійно значущих властивостей, ціннісних орієнтацій відповідно до зовнішніх соціальних вимог, умовами професійної діяльності та особистою програмою розвитку «Я-концепції», який передбачає сформованість досконалого рівня педагогічної культури [6, с. 257].

У нашому дослідженні спираємося на визначення професійного самовдосконалення запропоноване Т. Северіною. Дослідниця звертається до визначення професійно-педагогічного самовдосконалення майбутнього педагога як процесу та результату творчого, цілеспрямованого, самостійного, самодетермінованого руху студента до вершин особистісного та професійного розвитку, що досягається завдяки самоосвіті, самовихованню, самоактуалізації й самоменеджменту майбутнього педагога та забезпечує його творчу самореалізацію в професії [7, с. 176].

Таким чином, незважаючи на відмінності в поглядах на визначення поняття професійного самовдосконалення майбутнього вчителя, більшість дослідників розглядають даний процес як свідоме, самостійне, інтегративне, творче та цілеспрямоване явище, яке спрямоване на досягнення високого рівня особистісного та професійного розвитку, творчу самореалізацію у професійній діяльності.

Важливим для нашого дослідження є окреслення сутнісних ознак професійного самовдоско-

налення. Так, Т. Шестакова виокремлює сутнісні ознаки професійно-педагогічного самовдосконалення до яких відносить: 1) *аутоспрямованість* – спрямованість на самого суб'єкта дії (самовдосконалення педагога характеризується співпадінням суб'єкта та об'єкта цієї діяльності); 2) *самостійність* (професійне самовдосконалення здійснюється педагогом тільки самостійно); 3) *самодетермінованість* (у процесі самовдосконалення, яке ґрунтується на власній ініціативі вчителя, необхідність та напрямок самозміни визначаються зсередини як суто особистісна задача); 4) *усвідомленість* (самовдосконалення є усвідомленою, свідомо визначеною та цілеспрямованою здійснюваною активністю педагога); 5) *позитивна модальність* (самовдосконалення забезпечує досягнення педагогом тільки позитивних, прогресивних, еволюційних особистісних змін); 6) *творчий характер* (процес самовдосконалення педагога складається з цілого комплексу творчих дій, які неможливо алгоритмізувати); 7) *інтегративність* (багатогранне всеохоплююче явище самовдосконалення, що складним чином інтегрує всі форми самоактивності педагога у напрямку досягнення ним вершин педагогічної майстерності, творчості та професіоналізму) [8, с. 10].

О. Нагайчук поміж ознак професійного самовдосконалення майбутнього вчителя вирізняє: самоспрямованість; самостійність; самодетермінованість (ґрунтується на власній ініціативі студента, необхідність та напрямок самозміни визначаються зсередини як суто особистісна задача); усвідомленість (свідомо визначена та цілеспрямована активність студента); позитивна модальність (досягнення тільки позитивних, прогресивних особистісних змін); творчий характер (комплекс творчих дій, що неможливо алгоритмізувати); інтегративність (інтегрує всі форми самоактивності студента у напрямку досягнення ним вершин педагогічної майстерності, творчості, професіоналізму) [9, с. 77].

В контексті професійного самовдосконалення майбутніх фахівців музичного мистецтва як майбутніх педагогів, вагомим значення набуває визначення сутнісних складових даного процесу. Аналіз наукових праць свідчить про те, що серед складових професійного самовдосконалення майбутніх вчителів музичного мистецтва дослідники здебільшого виокремлюють самоосвіту, самовиховання та саморозвиток.

С. Новосадова розглядає *самоосвіту* майбутнього вчителя музики у якості свідомої самоорганізації процесу засвоєння знань та набуття

необхідних навичок, яка здійснюється за внутрішньою потребою людини, її власною ініціативою. Самоосвіта сприяє задоволенню різнобічних інтересів та запитів, розширенню світогляду та підвищенню професійного рівня спеціаліста. Дослідниця зауважує, що фактично студент завжди постає суб'єктом свого навчання та розвитку [10, с. 146].

О. Рудницька наголошує на тому, що навчальний заклад будь-якого рівня від загальноосвітнього до професійного передбачає надання основ освіти, яка має продовжуватися самостійними зусиллями шляхом самонавчання та самовиховання. Оскільки самоосвіта спрямована на саморозвиток особистості, для його ефективного здійснення особистість потребує досвіду самоосвіти, яка не здійснюється автоматично у процесі навчальної діяльності, а передбачає спеціальну роботу. Таким чином, за твердженням дослідниці, підготовка до самоосвітньої діяльності спрямована на виконання таких завдань як: навчання методам, формам та засобам її здійснення, а також виховання особистості спрямованої на її виконання [11, с. 156-157].

Своєю чергою *самовиховання* згідно із твердженням Г. Падалки, виступає активністю особистості, яка спрямована на удосконалення себе через систему дій. Результативність музичного навчання великою мірою залежить від умінь та навичок самовиховання [12, с. 19].

Я. Сопіна розглядаючи вікові особливості формування майбутніх учителів музичного мистецтва зазначає, що студентський вік є найбільш значущим періодом для особистості. У даному віці змінюється співвідношення виховання і самовиховання у процесі її формування: закладаються основи прагнення до самопізнання, самооцінки, вираження власного «Я», самоствердження і самореалізації. Ці якості стають домінуючими. Студенти отримують новий статус, який пов'язаний з навчальною діяльністю у вищому навчальному закладі, що спонукає їх до відповідальності, дисциплінованості, прагнення розвивати нові якості відповідно до майбутньої професії, підвищує інтерес до інтелектуальної діяльності, а поряд із тим й до прекрасного у житті та мистецтві, визначає потребу в усвідомленні загальнолюдських та естетичних цінностей [13, с. 127-128].

На думку К. Завалко, *саморозвиток* є складним, нелінійним процесом у структурі самовдосконалення, для здійснення якого необхідно оволодіти відповідними методами та засобами, які дозволять забезпечити розвиток творчого

особистісного потенціалу майбутнього вчителя музики [14, с. 164].

В. Фрицюк звертається до визначення саморозвитку майбутніх учителів музичного мистецтва з позиції акмеології у якості прагнення до саморозкриття та саморозгортання творчого потенціалу в різних видах музично-педагогічної діяльності; свідомого процесу професійного самовдосконалення з метою ефективної самореалізації в майбутній професійній діяльності на основі внутрішньо значущих устремлень та зовнішніх впливів; цілеспрямованої, багатаспектної самозміни, що спрямована до мети максимального духовно-морального та діяльно-практичного самоздійснення у професійній діяльності [15, с. 156].

Л. Подоляк та В. Юрченко виокремлюють два основних напрями професійного самовдосконалення студента як майбутнього фахівця:

1) постійне покращення своєї навчальної самостійної роботи, формування готовності до виконання подальших професійних завдань;

2) особистісний розвиток – самовдосконалення якостей своєї особистості, які є необхідними для успішної майбутньої професійної діяльності [16, с. 95].

С. Мішин в контексті дослідження сутності професійного самовдосконалення майбутніх фахівців звертається до узагальнення основних напрямів професійного самовдосконалення педагогічного працівника серед яких вирізняє:

- тематичне самовдосконалення, яке передбачає формування знань;

- практичне самовдосконалення – формування системи практичних навчально-пізнавальних умінь та навичок;

- психологічне самовдосконалення – формування та розвиток тих особливостей мотиваційної сфери, що виражають ставлення до самовдосконалення [17, с. 175].

Пріоритетними напрямами професійного самовдосконалення майбутніх фахівців музичного мистецтва на нашу думку, є:

- *Теоретико-методичне самовдосконалення* (поглиблення знань із загальної та музичної педагогіки, методики музичного виховання), зміст якого становить: систематичне й організоване опрацювання педагогічних, історико-педагогічних, методичних першоджерел, а також використання додаткових освітніх джерел; використання цифрових освітніх ресурсів (освітні онлайн платформи, онлайн сервіси, веб-сайти, електронні (мультимедійні підручники), електронні навчальні

посібники (посібники-тренажери, навчально-контрольні, інтерактивні ресурси та ін.), електронні видання контролю (тести, тестові завдання та ін.); використання можливостей інформальної та неформальної освіти (участь у масових онлайн курсах, вебінарах, тренінгах, медіа-консультаціях, майстер-класах, майстернях, гостьових лекціях та ін.); закріплення психологічних та методичних знань під час педагогічної практики.

- *Виконавське самовдосконалення* (удосконалення набутих під час освітнього процесу музично-виконавських навичок, що включає їх поглиблення та закріплення, підвищення рівня виконавської підготовки, розвиток умінь та навичок працювати творчо та самостійно з метою успішного здійснення майбутньої професійної діяльності та набуття високого рівня професійно-виконавської майстерності), яке включає: поглиблення теоретичних знань з музично-виконавської діяльності (самостійне опрацювання методичної літератури, історичних, музикознавчих, музично-теоретичних джерел, передового практичного досвіду виконавської діяльності); самостійну роботу над музичним твором (технічне опрацювання нотного тексту, роботу над удосконаленням деталей його виконання, оволодіння засобами музичної виразності, осмислення художнього авторського змісту й концепції твору, підбір найбільш оптимальних методів та прийомів технічного опрацювання музичного твору та умінь встановлювати творчі задачі та аналізувати якість свого виконання); поглиблення та закріплення професійно-виконавських знань, умінь та навичок (участь у мистецьких колективах, музичних конкурсах, відкритих майстер-класах, а також у процесі самостійної роботи, що полягає у виконанні технічних вправ, гам та етюдів, повторенні важкодоступних місць музичних творів з метою доведення їх до стану концертного виконання, а також самоконтролі та самооцінки); самостійне засвоєння нового музичного матеріалу (закріплення навичок здійснення художньо-виконавської інтерпретації музичних творів, читання нотного тексту з аркушу, акомпанування, підбору акомпанементу на слух).

- *Духовно-естетичне самовдосконалення* (поглиблення, розширення знань з теорії та практики культури та мистецтва, розширення мистецького кругозору та досвіду творчої діяльності, що у результаті сприяє формуванню емоційно-ціннісного ставлення до творів мистецтва (сприйняття, досвід спілкування з творами мистецтва, їх безпосереднє виконання). Духовне самовдосконалення

майбутніх фахівців музичного мистецтва включає: 1) оволодіння досвідом естетичної діяльності (участь у мистецьких колективах, участь у творчих заходах, мистецьких майстер-класах); 2) удосконалення внутрішніх духовних якостей особистості (усвідомленість, самоаналіз та самокорекція особистої поведінки; формування ціннісного ставлення до творчої та професійної діяльності; формування особистісного відношення до оточуючих).

Рівень професійного вдосконалення відзначається вміннями: ефективно розв'язувати стандартні, інакше кажучи, типові професійні завдання, які часто повторюються, що вимагає здібності знаходити найбільш раціональні за затратами інтелектуальних, трудових, часових, матеріальних ресурсів рішення як на основі знання вже апробованих стандартних рішень, так й шляхом генерації нових ідей; ставити перед собою нові завдання та знаходити шляхи їх розв'язання [18, с. 8].

У процесі професійного самовдосконалення майбутніх фахівців музичного мистецтва ми можемо виокремити три основних взаємопов'язаних етапи:

Перший етап – *самопізнання, усвідомлення необхідності й прийняття рішення про самовдосконалення*. Даний етап є етапом пізнання власних можливостей, усвідомлення особистих здібностей. Фахівець визначає вимоги, які висувуються суспільством до його особистості, пізнає особистий рівень професійної підготовки, наявні професійні якості та виокремлює такі, які потребують удосконалення.

Другий етап – *планування та впровадження програми професійного самовдосконалення*. Передбачає більш глибоке пізнання власної особистості, самоспостереження за власною освітньою та творчою діяльністю, що сприяє усвідомленню мети, сенсу, призначення даної діяльності та у результаті стає орієнтиром для особистості у плануванні процесу самовдосконалення. Специфіка планування полягає у тому, що воно є обмеженим часовими рамками, має чітко окресленні завдання із самовдосконалення, визначення системи заходів, які забезпечують успішність особистості в роботі над собою, розкриття змісту процесу самовдосконалення. Значення цього етапу полягає у конкретному впровадженні програми самовдосконалення у практичну діяльність, здійсненні контролю над етапами її реалізації та прийнятті рішення стосовно подальшої зміни певних елементів програми.

Третій етап – *реалізація програми самовдосконалення, визначення її ефективності*, а також самозвітування, що полягає у зіставленні результатів реалізації програми самовдосконалення з власними очікуваннями.

ВИСНОВКИ. Таким чином, спираючись на вищевикладені аспекти вважаємо, що професійне самовдосконалення майбутніх фахівців музичного мистецтва має незаперечне значення для формування професійної компетентності, формування особистісних та професійних якостей, удосконалення власної особистості відповідно до суспільних вимог та потреб часу, становлення майбутнього фахівця у якості педагога-інноватора, забезпечення творчого підходу до здійснення професійної діяльності, самореалізації у майбутній професійній діяльності, професійного та кар'єрного зростання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
2. Meaning of self-improvement. *Cambridge Dictionary | English Dictionary, Translations & Thesaurus*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/self-improvement> (date of access: 16.08.2022).
3. Definition of SELF-IMPROVEMENT. *Dictionary by Merriam-Webster: America's most-trusted online dictionary*. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/self-improvement> (date of access: 16.08.2022).
4. Антонова О. Професійне самовдосконалення майбутнього вчителя шляхом розвитку його здібностей та обдарувань. *Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки*. 2014. № 81. С. 8–13.
5. Квас В. Проблема формування готовності майбутніх учителів до професійного самовдосконалення. *Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки*. 2015. 141 (2). С. 120–123.
6. Гриньова В. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний і методичний аспекти). Харків : Основа, 1998. 300 с.
7. Северіна Т. Формування готовності майбутніх педагогів до особистісного та професійного самовдосконалення. *Педагогічний дискурс*. 2008. № 3. С. 175–178.
8. Шестакова Т. Формування готовності майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2006. 20 с.
9. Нагайчук О. Формування готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до професійного самовдосконалення. *Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів* : матеріали III Міжнар. інтернет-конф., м. Умань, 24 жовт. 2019 р. / відп. ред. В. Макаручук. Умань. С. 75–80.
10. Новосадова С. Творча самостійність вчителя музики як психолого-педагогічна проблема. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2016. № 55. С. 142–148.
11. Рудницька О. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. Київ : Інтерпроф, 2002. 270 с.
12. Падалка Г. Музична педагогіка: курс лекцій з актуальних проблем викладання музичних дисциплін в системі педагогічної освіти / ред. В. Бутенко. Херсон : ХДП, 1995. 104 с.
13. Сопіна Я. Деякі теоретичні та практичні аспекти формування естетичної культури майбутніх учителів музичного мистецтва. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти*. 2013. №15. С. 126-130.
14. Завалко К. Саморозвиток у структурі самовдосконалення майбутнього вчителя музики (скрипаля). *Педагогіка вищої та середньої школи: збірник наукових праць. Спеціальний випуск: Мистецько-педагогічна освіта*. 2007. Ч. 1, № 18. С. 157–164.
15. Фрицюк В. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2017. 542 с.
16. Подоляк Л. Психологія вищої школи : підручник. 2-ге вид. Київ : Каравела, 2008. 352 с.
17. Мішин С. Професійне самовдосконалення майбутніх магістрів фізичного виховання. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2014. № 134. С. 173–177.
18. Харкавців І. Розвиток педагогічної творчості вчителя у процесі професійної самореалізації : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2010. 24 с.

THE PROBLEM OF PROFESSIONAL SELF-IMPROVEMENT OF FUTURE SPECIALISTS OF MUSICAL ART IN PEDAGOGICAL THEORY AND PRACTICE

Simakova Svitlana

Postgraduate Student at the Department of Elementary and Professional Education

Kharkiv National Pedagogical University named after H. S. Skovoroda, 29 Alchevskikh st., Kharkiv, Ukraine, 61002, svitlana.simakova@ukr.net

ORCID: 0000-0001-8173-3625

The article is devoted to defining the essence and content of the concept of "professional self-improvement" of future music specialists in modern pedagogical theory and practice. Based on the researchers' proposed approaches to defining the essence of this concept, it was established that professional self-improvement is a conscious, independent, integrative, creative and purposeful phenomenon aimed at achieving personal and professional development, creative self-realization of the individual in professional activity. The essential signs of professional self-improvement are characterized and it is determined that the researchers, in particular, single out such signs as: self-directedness, independence, awareness, positive modality, integrativeness, etc. It was determined that the components of professional self-improvement are self-education, self-education and self-development, which become a determinant of the process of professional self-improvement of future teachers-musicians. The analysis of the main directions of professional self-improvement of future specialists was carried out and the main directions of professional self-improvement of future specialists in musical art were formulated, including: theoretical-methodical, performing, spiritual-aesthetic self-improvement. It was found that the level of professional self-improvement is determined by the ability to effectively solve typical professional tasks that are often repeated, the ability to set new tasks and find ways to solve them. As a result of the study, it was established that the main interrelated stages of professional self-improvement are: 1) the stage of self-knowledge, awareness of the need and decision-making about self-improvement; 2) the stage of planning and implementation of the professional self-improvement program; 3) the stage of implementing the self-improvement program and determining its effectiveness, self-reporting.

Key words: self-improvement, professional self-improvement, self-education, self-education, self-development, future teachers, future specialists in musical art.

REFERENCES

1. Busel, V. (Ed.). (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy : 250000* [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language: 250,000]. Kyiv; Irpin : Perun. [in Ukrainian].
2. Meaning of self-improvement. Cambridge Dictionary | English Dictionary, Translations & Thesaurus. Retrieved from: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/self-improvement> [in English]. (2022, August, 16).
3. Definition of SELF-IMPROVEMENT. Dictionary by Merriam-Webster: America's most-trusted online dictionary. Retrieved from: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/self-improvement> [in English]. (2022, August, 16).
4. Antonova, O. (2014). Profesiine samovdoskonalennia maibutnoho vchytelia shliakhom rozvytku yoho zdibnostei ta obdaruvan [Professional self-improvement of the future teacher through the development of his abilities and talents]. *Novi tekhnologii navchannia: Nauk.-metod. zb. Instytut innovatsiinykh tekhnologii i zmistu osvity Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy, Akademiia mizhnarodnoho spivrobotnytstva z kreatyvnoi pedahohiky*, 81, 8–13. [in Ukrainian].
5. Kvas, V. (2015). Problema formuvannia hotovnosti maibutnikh uchyteliv do profesiinoho samovdoskonalennia [The problem of forming the readiness of future teachers for professional self-improvement]. *Naukovi zapysky KDPU. Seriya: Pedahohichni nauky*, 141 (2), 120–123. [in Ukrainian].
6. Hrynova, V. (1998). *Formuvannia pedahohichnoi kultury maibutnoho vchytelia (teoretychnyi i metodychnyi aspekty)* [Formation of the pedagogical culture of the future teacher (theoretical and methodological aspects)]. Kharkiv : Osnova. [in Ukrainian].
7. Severina, T. (2008). Formuvannia hotovnosti maibutnikh pedahohiv do osobystisnoho ta profesiinoho samovdoskonalennia [Formation of readiness of future teachers for personal and professional self-improvement]. *Pedahohichni dyskurs*, 3, 175–178. [in Ukrainian].
8. Shestakova, T. (2006). Formuvannia hotovnosti maibutnikh pedahohiv do profesiinoho samovdoskonalennia [Formation of readiness of future teachers for professional self-improvement]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Institute of Higher Education. [in Ukrainian].
9. Nahaichuk, O. (2019). Formuvannia hotovnosti maibutnikh vchyteliv trudovoho navchannia ta tekhnologii do profesiinoho samovdoskonalennia [Formation of readiness of future teachers of labor training and technologies for professional self-improvement]. *Suchasni tekhnologii rozvytku profesiinoyi maisternosti maibutnikh uchyteliv : III*

Mizhnarodna. internet-konferentsiia (24 zhovtnia 2019 r., m. Uman). [Modern technologies for the development of professional skills of future teachers: materials of the III International. Internet conference (October 24, 2019, Uman)], 75–80. [in Ukrainian].

10. Novosadova, S. (2016). *Tvorcha samostiinist vchytelia muzyky yak psykholoho-pedahohichna problema* [Creative independence of a music teacher as a psychological and pedagogical problem]. *Psykhologo-pedahohichni problemy silskoi shkoly*, 55, 142–148. [in Ukrainian].

11. Rudnytska, O. (2002). *Pedahohika: zahalna ta mystetska : navch. posib*. [Pedagogy: general and artistic: teaching. manual]. Kyiv : Interprof. [in Ukrainian].

12. Padalka, H. (1995). *Muzychna pedahohika: kurs leksii z aktualnykh problem vykladannia muzychnykh dystsyplin v systemi pedahohichnoi osvity* [Musical pedagogy: a course of lectures on current problems of teaching musical disciplines in the system of pedagogical education]. V. Butenko (Ed.). Kherson : KhDPI. [in Ukrainian].

13. Sopina, Ya. (2013). *Deiaki teoretychni ta praktychni aspekty formuvannia estetychnoi kultury maibutnykh uchyteliv muzychnoho mystetstva* [Some theoretical and practical aspects of the formation of aesthetic culture of future music teachers]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 14: Teoriia i metodyka mystetskoï osvity*, 15, 126-130. [in Ukrainian].

14. Zavalko, K. (2007). *Samorozvytok u strukturi samovdoskonalennia maibutnoho vchytelia muzyky (skrypalia)* [Self-development in the structure of self-improvement of the future music teacher (violinist)]. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly: zbirnyk naukovykh prats. Spetsialnyi vypusk: Mystetsko-pedahohichna osvita*, vol. 1, 18, 157–164. [in Ukrainian].

15. Frytsiuk, V. (2017). *Teoretychni ta metodychni zasady pidhotovky maibutnykh pedahohiv do bezperervnoho profesiinoho samorozvytku* [Theoretical and methodological principles of training future teachers for continuous professional self-development]. Candidate's thesis. Vinnytsia. [in Ukrainian].

16. Podolyak, L. (2008). *Psykhohihiia vyshchoi shkoly* [Psychology of the higher school: a textbook]. (2nd ed.). Kyiv: Karavela. [in Ukrainian].

17. Mishin, S. (2014). *Profesiine samovdoskonalennia maibutnykh mahistriv fizychnoho vykhovannia* [Professional self-improvement of future masters of physical education]. *Naukovi zapysky. Serii: Pedahohichni nauky*, 134, 173–177. [in Ukrainian].

18. Kharkavtsiv, I. (2010). *Rozvytok pedahohichnoi tvorchosti vchytelia u protsesi profesiinoï samorealizatsii* [Development of the teacher's pedagogical creativity in the process of professional self-realization]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova. [in Ukrainian].

Стаття надійшла 19.05.2022